ORGANİK ÇAY ÜRETİMİNDE ÜRÜN DOĞRULAMA ve TAKİP SİSTEMİNİN (ÜDTS) UYGULANMASI

Burhan BAŞARAN[1]

[1]Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Meslek Yüksekokulu, Rize/TÜRKİYE.

Özet

Çay bitkisinin yetişmesi için en uygun iklim koşullarına sahip olan Rize; Türkiye'de çayın başkenti olarak bilinmektedir. Rize'de halkın temel geçim kaynağı olan çay, bölgedeki tüm sosyo-ekonomik, politik ve kültürel gelişmeleri etkilemektedir. Çay bitkisini işleyen pek çok özel sektör ve kamu fabrikası yine bu bölgede konumlanmıştır. Rize; Çaykur öncülüğünde farklı çay ürünlerini geliştirmeye başlamıştır. Bu ürünlerin başında da organik çay üretimi gelmektedir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı içinde siyah çayın olduğu birçok ürünü gıda zinciri boyunca denetleyecek ve Dünya'da ilk kez uygulanacak olan Ürün Doğrulama ve Takip Sistemi'ni geliştirmiştir. Bu çalışmanın amacı; Ürün Doğrulama ve Takip Sistemi'nin organik çay ürününde uygulanabilirliği üzerinedir. Literatürden faydalanılarak öneriler getirilmiştir. Tüketiciler geliştirilen bu sistemle coğrafi bilgileri, ekim, işlenme ve dağıtım dahil tüm aşamaları takip edebilecektir. Bu sistemle tüketicilerin organik çaya ilişkin gıda güvenliği algısı güçleneceğinden organik çayın gerek iç gerekse dış pazardaki rekabet gücü de pozitif etkilenecektir. Artan satışlar bölgedeki organik tarım kültürünü de olumlu etkileyecektir. Kamu ve özel çay fabrikaları ve diğer paydaşlar bir araya gelerek ortak projeler üretmeli, bölge ekonomisine ve gıda güvenliğine destek olmalıdırlar.

Anahtar Kelimeler: Organik çay, Rize, ÜDTS, Coğrafi izlenebilirlik.

PRACTICING PRODUCT VERIFICATION AND TRACKING SYSTEM (PVTS) IN ORGANIC TEA PRODUCTION

Abstract

Rize which has the most favourable climatic conditions for tea production is known as the capital of tea in Turkey. Tea which is the main source of income of the people in Rize, affects all the socio-economical, political and cultural developments. Several private and state tea processing factories are settled around this region. Rize has begun to develop new types of tea. Foremost among them is the organic tea. Ministry of Food, Agriculture and Livestock has developed Production Verification and Tracking System (PVTS) which will trace the products including tea throughout the entire food chain. This study aims to explore the practicality of Production this system in the organic tea production. Literature was reviewed and some implications were offered. Through this system, consumers track all the steps including geographical information, sowing, processing and delivery. As a result of that the food safety apprehension of the consumers regarding organic tea will develop owing to this system, competitive power of organic tea will grow in domestic and international market. Increasing sales will contribute to the organic culture in the region. Through leaguing together and developing projects, state and private tea manufacturing factories should contribute to the region's economy and food safety.

Keywords: Organic tea, Rize, PVTS, geographical traceability

1. GİRİŞ

Rize'de çay ile ilgili ilk fidanlığın kurulması, 1922 yılında dönemin Ziraat Genel Müdürü Zihni Derin'in talimatıyla başlamıştır. İlk çay atölyesi 1941 yılında kurulmuş daha sonra sayıları hızla artmaya başlamıştır. İlk çay fabrikası ise 1947 yılında Rize Merkez, Fener Mahallesinde kurulmuştur (Saklı, 2004). 1948 yılında Tekel Genel Müdürlüğü bünyesinde çay fabrikaları açılmaya devam etmiş olup 1963 yılında fabrika sayısı 19'a ulaşmıştır. Yine aynı yıl yurt içi üretim-tüketim dengesi sağlanmış ve çay ithalatına gerek kalmamıştır (Saklı, 2008). İlerleyen yıllarda çay tarımının Tarım Bakanlığı'na, çay işleme ve dağıtım uygulamalarının ise Tekel Genel Müdürlüğü'ne verilmesiyle sorunlar ortaya çıkmıştır (Saklı, 2013). 1971 yılında yayımlanan 1497 sayılı Çay Kurumu Kanunu ile çay tarımı ve

sanayisindeki sorunların ortadan kaldırılması ve ekonomik etkinliğin artırılması amacıyla Çay Kurumu Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Çay Kurumu'nun adı 1982 yılında 2929 sayılı Kanun ile Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir (Çaykur, 2015a). Türkiye çay sektöründe 197 fabrika faal olarak hizmet vermekte olup bu fabrikaların 46'sı Çaykur'a, 151'i özel sektöre ait fabrikalardır (RTB, 2015). Çaykur; 16.500 çalışanı ve 6.600 ton/gün yaş çay işleme kapasitesi ile Türkiye çay sektörünün en büyük ve lider kuruluşudur (Çaykur, 2015b). Türkiye, çay tarım alanlarının genişliği bakımından dünyada 7. sırada, kuru çay üretimi yönünden 6. sırada, yıllık kişi başı tüketimde ise 4. sırada yer almaktadır (Çaykur, 2014).

Eğitim ve gelir seviyesindeki artış tüketicilerin gıda güvenliği konularında daha fazla bilinçlenmesine neden olmuştur. Bu durum tüketicileri daha sağlıklı olduğunu düşündüğü gıdaları satın almaya yönlendirmiş ve organik ürünlerin önemi artırmıştır (Eti ve Azabaoğlu, 2014). Organik gıda; toprak, su kaynakları ile havayı kirletmeden bitki, hayvan ve insan sağlığını koruyarak, üretiminde organik kökenli girdilerin kullanıldığı, sadece kültürel önlemler ve biyolojik mücadelenin uygulandığı, üretiminden tüketime sunulana kadar her aşamanın kontrol edildiği ve sertifikalandırıldığı tarımsal üretimin sonunda elde edilen üründür (Yüksel, 2008; Özcan ve Yazıcıoğlu, 2013).

Dünya'daki gelişmelere bağlı olarak Türkiye'de organik çay üretimi 2003 yılında Çaykur öncülüğünde başlatılmıştır. Organik çay üretimi, Çaykur öncülüğünde Artvin'in Borçka ilçesi ile Rize'nin Çamlıhemşin ve Hemşin ilçelerinde gerçekleştirilmektedir. İlk olarak 2007 yılında 135 üretici ile organik çay tarımı sözleşmesi imzalanarak 378 dekarlık çaylık alanda faaliyetler başlatılmıştır. İlk organik çay Hemşin organik çay fabrikasında üretilmeye başlanmış ve 2011 yılından itibaren bu fabrikada sadece organik siyah çay üretimi gerçekleştirilmektedir. 2010-2014 yılları arasında organik çay tarımı ile ilgili bilgiler Çizelge 1'de, aynı yıllardaki organik yaş çay ve kuru çay üretimine ilişkin bilgiler ise Çizelge 2'de gösterilmiştir (Çaykur, 2014).

Çizelge 1. Yıllara Göre Organik Çay Tarımı

Yıllar	Üretici Sayısı	Çaylık Alan (dekar)
2010	1438	3.555
2011	1.448	3.557
2012	3.843	11.298
2013	9.940	28.906
2014	11.155	32.506

Çizelge 2. Organik Yaş Çay Yaprağı Üretimi ve Üretilen Kuru Çay Miktarı

Yıllar	Yaş Çay Ürünü Üretim Miktarı (ton)	Kuru Çay Ürünü Üretim Miktarı (ton)		
		Siyah Çay	Yeşil Çay	Toplam
2010	384	152	5	157
2011	1.743	313	13	326
2012	1.724	339	10	349
2013	1.732	353	9	362
2014	1.816	341	26	367

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı izlenebilirliği, üretim, işleme ve pazarlama ile ilgili sürecin her aşamasında, gıda ürününde potansiyel ortaya çıkabilecek istenilmeyen herhangi bir maddenin veya durumun izlenmesi olarak tanımlamıştır. Bakanlık tüm gıda ve gıda ile temasta bulunan madde ve malzemelerin birincil üretim aşaması dâhil olmak üzere üretim, işleme ve dağıtım aşamalarında izlenebilirlik sistemini zorunlu kılmıştır (TGK, 2008). İzlenebilirlik sistemi, satışa sunulan gıda ürününde insan sağlığına zararlı herhangi bir fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörün tespit edilmesi halinde o ürünün hangi ülkeden geldiği veya hangi üretici tarafından üretildiği, depolama ve dağıtım gibi geriye dönük gıda zinciri aşamalarının sorgulanmasını sağlayarak olası zararların daha büyük kitlelere ulaşmasını engelleyen ve hatalı ürünün sistematik olarak piyasadan çekilmesini sağlayan önemli bir gıda güvenliği uygulamasıdır (Cebeci, 2006; Küçük ve ark., 2014). Her ne kadar izlenebilirlik sistemi kanunlarda tanımlanmış olsa da tüketici satın aldığı gıdanın ambalaj bilgilerini okuyarak sadece bazı bilgileri öğrenebilmekte o ürüne ilişkin izlenebilirlik bilgilerine ise ulaşamamaktadır. Bu nedenle Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Türk Gıda Kodeksi Etiketleme Yönetmeliği bölüm 7 madde 45'te tüketici yönelimli izlenebilirlik sistemi olan ürün doğrulama ve takip sistemini (ÜDTS) 31.12.2015 tarihinden itibaren uygulamaya koyacağını beyan etmiştir. Bakanlık ÜDTS'nin ilk olarak içinde siyah çayın bulunduğu bal, enerji içecekleri, bitkisel sıvı yağlar, takviye edici gıdalar, bebek mamaları, formülleri ve ek gıdalarda uygulanacağını bildirmiştir (TGK, 2011; Anonim, 2015).

Bu çalışmanın amacı; ÜDTS'nin organik çay ürününde uygulanabilirliği üzerine olup literatürden faydalanılarak ÜDTS'ye yönelik öneriler getirmektir.

2. ÜRÜN DOĞRULAMA VE TAKİP SİSTEMİ (ÜDTS)

İnsan sağlığını tehdit eden kayıt dışı, kaçak, taklit, tağşiş yapan üreticilerin önüne geçilmesi için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Dünya'da bir ilk olma özelliğine sahip olan ÜDTS'nin tüketici tarafından kullanılması şu şekildedir.

Takip kapsamında bulunan ürünlerin satın alınması durumunda ilgili ürünün ambalajı üzerinde 2 farklı numaranın olduğu tek kullanımlık bir etiket bulunmaktadır. Seri numarası açıkta ürün kimlik numarası ise koruma bandının altında yer almaktadır. Tek kullanımlık etiket Şekil 1'de gösterilmiştir.

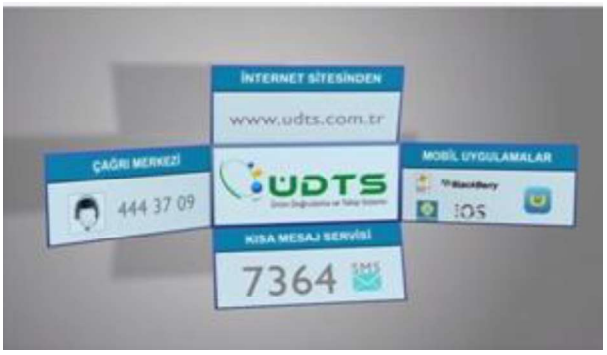
Şekil 1. 2 Farklı Numaranın Bulunduğu Tek Kullanımlık Etiket

Tüketici tarafından ürünün sorgulanması turuncu bandın etiket üzerinden sıyrılmasıyla alt kısmında yazan 19 haneli ürün kimlik numarası ile yapılmaktadır. Bandın kaldırılmasıyla sorgulamanın yapılacağı tek kullanımlık etiket Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Sorgulamanın Yapılacağı Tek Kullanımlık Etiket

Tüketiciler bu kimlik numarasını akıllı telefonlar için geliştirilen mobil uygulama ile, internet üzerinden www.udts.com.tr adresine girerek, 7364 adresine kısa mesaj göndererek ya da 444 37 09 numarasını aramak suretiyle 4 farklı şekilde kontrol edebilmektedir. Sorgulamanın yapılabileceği iletişim araçları Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. Sorgulamanın Yapılabileceği İletişim Araçları

Tüketici iletişim araçlarını kullanarak satın aldığı ürünü bu sayede kolaylıkla izleyebilmektedir. ÜDTS ile ürünün kayıtlı olma veya olmama, son kullanma tarihinin değiştirilmiş olması durumuna göre tüketici derhal bilgilendirilmektedir. Şayet ÜDTS'ye kayıtlı değilse ürünün tüketilmemesi istenmektedir. Bakanlığın toplatma kararı aldığı ürünleri şayet tüketici satın almışsa ve bu ürünü ÜDST'de sorgulatması halinde tüketici bilgilendirilmekte ve olası sağlık sorunlarının derhal önüne geçilebilmektedir.

3. ORGANİK ÇAY ÜRÜNÜNDE ÜDTS KULLANIMININ SAĞLAYACAĞI FAYDALAR

Çaykur, bazı özel sektör firmalarının ambalajlarını taklit ettiğini, renk ve tasarım gibi konularda sahtecilik yaparak haksız kazançlar elde ettiğini ve son 10 yıl içinde 1.500'ün üzerindeki firmaya bu nedenlerle inceleme başlattıklarını bildirmiştir (Çaykur, 2014). Yine bir başka raporda Rize Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü tarafından sadece 2012 yılında 2.000 ton kaçak çay ele geçirildiği bildirilmiştir

(RTB, 2013). Yine aynı raporlarda sahte ve taklit ürünlerin Türk çay sektörüne büyük zarar verdiği üzerinde durulmuştur (RTB, 2013; Çaykur, 2014).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı raporlara da yansımış olması bakımından çay ürünündeki sahtecilik nedeniyle siyah çayı ÜDTS'ye dahil etmiştir (Anonim, 2014). ÜDTS'nin organik çay ürününde uygulanmasıyla ortaya çıkabilecek faydaları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Sağlığı tehdit eden sahte ve taklit ürünlerin tüketici tarafından kontrol edilebilme imkanı doğacaktır.
- Ürünlerin son kullanma tarihi değiştirilerek yeniden piyasaya arzının önüne geçilmiş olacaktır.
- Bakanlığın toplatma kararı aldığı ürünlerin tüketici tarafından tüketilmesi engellenmiş olacaktır.
- Tüketicinin güvenli gıdaya rahatlıkla ulaşabilmesinin önü açılacaktır.
- Tüketici, satın aldığı ürünle ilgili ambalajın dışındaki coğrafik özellikler gibi diğer bilgilere ulaşma imkanına kavuşacaktır.
- Her bir tüketicinin denetmen olması sağlanacaktır.
- Ürünleri taklit edilen firmaların tüketici nezdindeki itibarları korunmuş olacaktır.
- Gerçek üreticilerin hakları korunmuş olacak ve haksız rekabetin önüne geçilmiş olacaktır.
- Üreticilerin pazar payında artışlar meydana gelecektir.
- Ortaya çıkan güvenle birlikte organik çayın diğer çaylarla olan rekabet gücü artacak ve sürdürülebilir tarım için gerekli şartlar sağlanmış olacaktır.
- Yörenin kalkınmasına ve daha geniş alanlara ulaşmasına imkan sağlanacaktır.

4. SONUÇ

Satış noktalarındaki gıdaların izlenebilirliği üzerine Bakanlık tarafından oluşturulan ÜDTS tüketiciye denetmen olma imkanı sağlayarak tüketiciyi gıda güvenliği sisteminin en önemli öğelerinden birisi haline getirmektedir. Tüketicinin gıda güvenliği uygulamalarında etkin hale gelmesi gıda zinciri boyunca faaliyet gösteren pek çok kişi ve kurumu yasal gerekliliklere uyma noktasında daha dikkatli olmaya itecektir ancak ÜDTS'nin pek çok olumlu yanı olmasına karşın başlangıç olarak sadece belirli gıdaları kapsaması satışa sunulan gıda ürünlerindeki çeşitlilik ele alındığında oldukça yetersizdir. Ayrıca 01.012014 tarihinde başlaması öngörülen ÜDTS önce 31.03.2015'e son olarak da 2015 yılının sonuna ertelenmiştir. Bu durum ÜDTS ile ilgili olarak sektörün ve Bakanlığın henüz hazır olmadığı algısını oluşturmaktadır. ÜDTS; tüketiciye ürünlerin bölgesel ve yerel konumu, geleneksel özellikleri, hayvansal ürünler için hayvan yaşı, cinsi gibi spesifik bilgilerin yanı sıra taşıma, depolama ve dağıtım gibi diğer konular hakkında da bilgi verebilecek şekilde yeniden düzenlenmelidir. ÜDTS ile ilgili olarak yerel ve ulusal kitle iletişim araçları kullanılarak hem üreticilerin hem de tüketicilerin daha fazla bilinçlenmesi sağlanmalıdır. Dünya'da bir ilk özelliği taşıyan bu sistemin gıda ürünlerinin tamamında ve tüketicinin tüm bilgilere ulaşabileceği şekilde yeniden tasarlanmasının gıda sektöründe oluşan güven kaybını önemli şekilde azaltacağı düşünülmektedir.

5. KAYNAKLAR

Anonim, 2014. https://www.youtube.com/watch?v=S1ny5DrEtr0. (13 Ağustos 2015).

Anonim, 2015. http://www.tarim.gov.tr/Duyuru/156/Urun-Dogrulama-Ve-Takip-Sistemi-_udts_-Yeni. (12 Ağustos 2015).

Cebeci, Z., 2006. Gıda İzlenebilirliğinde Bilgi Teknolojileri. Ulusal Tarım Kurultayı, 15-17 Kasım 2006, Adana. s.189-195.

Çaykur, (2014). Çay Sektörü Raporu, 2014. s.2. http://www.caykur.gov.tr/Fyukle/[764066582]OTNWR6I001F.pdf. (15 Temmuz 2015).

Çaykur, (2015a). http://www.caykur.gov.tr/Caykur/2/1/8/6/caykur%C2%B4un-tarihcesi.aspx (15 Temmuz 2015).

Çaykur, (2015b). http://www.caykur.gov.tr/Caykur/2/1/7/10079/hakkimizda.aspx (15 Temmuz 2015).

Eti, H, S., Azabağaoğlu, Ö. M., 2014. Organik Gıdaların Pazarlanması ve Organik Gıdalara Karşı Tutum ve Davranışların Analizi, Doktora Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ. s.2.

Küçük, L., Kaya, C., Esin, Y., 2014. Geleneksel Gıdalarda İzlenebilirlik. 4. Geleneksel Gıdalar Sempozyumu, 17-19 Nisan 2014, Adana. s.407.

Özcan, M., Yazıcıoğlu, E., 2013. Türkiye Çay Yetiştiriciliğinin Sorunları ve Öncelikleri. 2. Rize Kalkınma Sempozyumu, 3-4 Mayıs 2013, Rize. s.64-77.

RTB (Rize Ticaret Borsası), 2013. Çay Kaçakçılığı ve Sektöre Verdiği Zararlar. Rize. s.2.

RTB (Rize Ticaret Borsası), 2015. Türk Çay Sektörü Genel Durum Raporu. s.1. http://www.rtb.org.tr/data/genel/basinodasi/CayRaporuNisan2015.pdf. (16 Temmuz 2015).

Saklı, R. A., 2004. Çay Sektöründe Sorunlar ve Çözüme Yönelik Model Arayışları. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Saklı, R. A., 2008. Türk Çayının Dünü ve Bugünü: Çayın Bölge Tarihindeki Yeri ve Çaykur'un Üreticiye Devri İçin Bir Model Çalışması. Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Saklı, R. A., 2013. Çay Sektöründe Üst Kuruluş İhtiyacı ve Sektöre Katkıları. 2. Rize Kalkınma Sempozyumu, 3-4 Mayıs 2013, Rize. s.23-38.

TGK (Türk Gıda Kodeksi), 2008. Gıda Güvenliği ve Kalitesinin Denetimi ve Kontrolüne Dair Yönetmelik. Resmi Gazete Tarihi: 26.09.2008. Resmi Gazete Sayısı: 27009.

TGK (Türk Gıda Kodeksi), 2011. Türk Gıda Kodeksi Etiketleme Yönetmeliği. Resmi Gazete Tarihi: 29.12.2011. Resmi Gazete Sayısı: 28157.

Yüksel, G., 2008. Çankaya Belediyesi Organik Ürünler Pazarı Projesi.